

OD BOLLYWOODA

uvodni nagovor ob veliki retrospektivi
indijskega klasičnega in popularnega filma

Gospod 420

Odprimo indijsko retrospektivo z Rajem Kapoorjem (beri: Radž Kapur), ki se v uvodnem prizoru svojega filma *Gospod 420* znajde sam na zaprašeni makadamski cesti. Kot bi porejeni in zagoreli Chaplin padel v indijsko krajino, da za najštevilčnejše filmsko občinstvo na svetu odigra svojega Potepuha. Pa ni Charlie Chaplin, to je indijski potepuh Raj Kapoor, prvi zvezdnik nastajajoče največje filmske industrije na svetu, igralec in režiser, skratka v vsem pravi indijski Chaplin.

Kot Chaplin nosi črn okrogel klobuk, pod njim brčice, ponošen suknjič, preširoke hlače, prevelike in navzgor zavihane čevlje, prek rame pa ima optano culo. Vendar pa ima Raj nekaj, česar Charlie nima. Ima glas, s katerim pri priči veselo zapoje indijskemu gledalcu, da je njegov klobuk res japonski, suknjič angleški, hlače ruske, toda njegovo srce je indijsko. Raj je Charlie, ki ima glas in z njim (nacionalno) samozavest.

Sledi potepuška narodobuditeljska melodrama epskih razsežnosti, v kateri se znajdejo na hudih preizkušnjah značaj nacionalnega junaka, ljubezenska zgodba z indijsko veliko materjo, prvo med bollywoodskimi zvezdnicami, nedosegljivo Nargis, ter predvsem usoda zatrtga indijskega naroda in njegove zaslužnjene dežele. Na koncu te neskončne prašne ceste stojita mladoporočenca Raj in Nargis, pod njima pa leži veličastni Bombay (danes izvirno indijsko Mumbai), ki se zdi, kot bi vstajal v novi luči samozavesti, pred očmi dveh mladih zaljubljenih ljudi, očeta in matere naroda, da se končno osvobodi kolonialnega jarma.

Samo nekaj let pozneje je pripravljen veliki nacionalni ep *Mati Indija* Mehbooba Khana in z barvami, kakršnih indijske oči še niso videle, zapoje spektakularno himno osvobojenemu narodu, ki mu poveljuje velika indijska *Mati*, v njeni vlogi pa seveda spet Nargis. Rodila se je Indija in rodila se je njena najmočnejša identifikacijska točka, filmski spektakel Bollywoda.

Na drugem koncu indijskega podkontinenta, na skrajnem vzhodu, v Zahodni Bengaliji, v tem času – smo namreč v petdesetih –, stopi na filmsko pot bodoči velikan svetovnega filma in eden največjih sinov bengalskega naroda, duhovni naslednik nobelovca Rabindranatha Tagoreja (ali bengalsko Thakurja), mojster Satyajit Ray. Njegov nadimek je bil preprosto – Bog. *Že* z uvodno trilogijo o Apuju – *Pesem ceste*, *Nepremagani*, *Apujev svet* – je osupil svetovno filmsko sceno ter skupaj z Mizoguchijem in Kurosawom Zahodnjakom naenkrat odkril nove obale filmske umetnosti. Prvenec so mu nagradili v Cannesu, *Nepremagani* pa je osvojil Benetke, toda še veliko bolj kot v oči strokovnjakov je segel v srca slehernega filmskega gledalca, tako v domači Kalkuti (danes Kolkati) kot širom "tretjega" sveta.

Za enega takšnih slehernikov se je imel Akira Kurosawa, ki ga je Rayeva umetnost ganila do te mere, da jo je primerjal z luno in soncem. Ko je Ray dokaj nepričakovano

in v solidni avtorski kondiciji umrl, je ob srečanju s filmi Abbasa Kiarostamija stari Kurosawa potegnil vizionarsko črto: "Ko je umrl Satyajit Ray, sem bil zelo potr. Ko pa sem videl Kiarostamijeve filme, sem se zahvalil Bogu, ker nam je naklonil ravno pravo osebo, da zavzame njegovo mesto." Zanimivo pri tem je, da sta tako Kiarostami kot Ray k filmu prišla po enaki poti, najprej kot grafična oblikovalca in potem kot režiserja reklam. Vpliv Satyajita Raya na svetovni film je primerljiv z Vittorioom De Sico, katerega *Tatovi koles* so še danes najbolj gledan film vseh časov v deželah "tretjega" sveta. Rayev pristen humanizem in umetniška odgovornost, ki se ne uklanja nareku okusa, ampak vztraja pri globokem intelektualnem premisleku, v celoti korespondirata s Thakurjevim naukom, ki ga je sprejemal na njegovi univerzi. Nasploh se bengalski avtorji nikoli niso ustrašili intelektualizma, saj so lahko računali na visoko izobraženo in dovtetno publiko. O tem se lahko prepičamo tudi v delu drugega bengalskega velikana, Ritwika Ghataka, pionirja indijskega filmskega modernizma. Njegova filmska tkanja še danes predstavljajo enega poetičnih vrhuncev filmske umetnosti in večno učno uro.

Ghatak in Ray, ki v Indiji zunaj Bengalije nista bila posebej znana (monopol v kinih je imel popularni hindujski film), sta v oddaljeni Kerali, državi na skrajnem jugu Indije, v sedemdesetih letih zaplodila nov rod avtorskega filma. Bengalija in Kerala sta zemljepisno vsaksebi, da bolj ne bi mogli biti, po duhu in družbenem ustroju pa sta si neverjetno podobni. Obe slovita po veliki pismenosti svojega prebivalstva, nagnjenosti k pesništvu in tavanju, tudi lahkotnemu preziru utilitarnega življenja. In obe sta tako ponosni na svoj jezik, da ga ne pretapljata zlahka v donosno hindiščino. Avtorji, ki so v Kerali zrasli na teh temeljih, so Adoor Gopalakrishnan, po mojem prepričanju največji živeči cineast ob Kiarostamiju, žal že pokojni Govindan Aravindan, pri katerem je svojo filmsko vizijo v vlogi direktorja fotografije brusil Shaji Narayan Karun, ki prihaja v Slovenijo kot gost retrospektive in festivala Isola Cinema – Kino Otok, v zadnjem času pa navdušuje Murali Nair, čigar *Prestol smrti* smo videli na Liffu. Kerala je v zadnjih tridesetih letih, podobno kot Iran, eno središč sodobnega avtorskega filma in bi si zaslužila svojo veliko retrospektivo. V prvi predstavitvi največje kinematografije na svetu se bomo morali zadovoljiti s tremi mojstrovini v malajalščini, *Past za podgane* Adoorja Gopalakrishnana ter *Rojstvo* in *Moje* Shajija Karuna. Retrospektiva in festival prinašata še enega dragocenega gosta, kanareškega filmskega mojstra Girisha Kasaravallija; njegov film *Otok* bo prikazan v tekmovalnem programu prvega festivala Isola Cinema – Kino Otok konec maja v Izoli.

Čaka nas indijska pomlad, polna močnih barv in globoko človeškega.